

נכתב על ידי הרב עקיבא משה סילבר

מקומות המכוסין בכל אדם - שהם מגולים בגוף של תינוקות -
האם הנוגע בהם צריך ליטול ידיו או לא

בע"ה

יום ראשון ח' אלול תשע"ו

לכבוד שאר בשרי הג"ר יהודה ברוכמן שליט"א

על מה ששאל בענין מקומות המגולין אצל קטנים, שאצל גדולים הוא מכוסה, האם הנוגע בהם צריך ליטול ידיו או לא.

הנה בעצם דין שצריך ליטול ידיו מי שנגע במקומות המכוסים הפוסקים לא הביאוהו מפורש מן הגמ', אלא מתשובת הרשב"א ח"א סימן קצג וז"ל, ומה ששאלת אי זה מקום יקרא מקום טנופת לדבר זה.

מסתברא שלא מקום טנופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסין שבאדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן מחכך בראשו.

אבל מקומות מגולין בפניו ומקום מגולה שבזרועותיו אין זה מקום טנופת שאין שם מלמולין צואה וזיעה.

וכך אנו נוהגין עכ"ל, וכונתו דא"צ ממש טינופת המאוס כגון צואה או זוהמא, אלא אף זיעה חשיבא לענין זה כאילו היה כאן טינוף.

ותשובה זו נכפלה בכ"מ בעצם ספר תשובת הרשב"א, וכן בתשובות הרשב"א המיוחסות להרמב"ן, והובא בב"י סי' ד', וזה מקור השו"ע שכתב באו"ח סי' ד' סי"ח, וז"ל, אלו דברים צריכין נטילה במים וכו' והנוגע בגופו בידו.

וכתב המ"ב שם ס"ק מו וז"ל, בידו - במקומות המטונפות שיש בהם מלמולי זיעה ע"כ.

ועוד כתב בשו"ע שם סכ"א וז"ל, צריך ליזהר בתפלה או באכילה, שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה (מלמולי זיעה, פירוש זוהמא, כעין שעורים קטנים).

וכן שלא לחכך בראשו.

אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו, ובמקום המגולה שבזרועותיו, אין להקפיד עכ"ל.

והנה לכאורה יש לתמוה מנא להו להאחרונים לייסד דין מחודש כזה שכל מה שהוא תחת הבגדים צריך ליטול ידים דהגם שנזכר בגמ' שידים עסקניות הן, אבל היכא אשכחן דין זה שצריך ליטול ידיו כל מקום שהוא מכוסה, דהנה למשל זה ברור שיש בני אדם שבמקום שהוא מכוסה אצלם אין זיעה תמיד אלא רק לפרקים שניתן להרגיש זאת אז, והיכא אשכחן שכל מתי שנוגע שם צריך ליטול ידיו.

וגם ברשב"א וכן בשו"ע הרי נזכר שיש שם מלמולי זיעה, ומנא לן דהיכא שאין שם מלמולי זיעה צריך ליטול ידיו.

והג"ר יוסף פלאג'י בנו של הגר"ח האריך בתשובתו הרבה האם הנוגע ברגליו שצריך נט"י הוא משום רו"ר וצריך ליטול בכל גוני, או דרק אם ידוע שיש שם זיעה, ויעוי' בכף החיים ובפסקי תשובות כאן שהביאו מן הפוסקים שי"א שדוקא אם יש זיעה צריך ליטול ידיו.

[עי' בשו"ת לב חיים או"ח ח"ב סי' ה', וכה"ח ס"ק פ"ה, ושיעורי שבט הלוי הל' נדה סי' ר' ט"ז סק"ג, דברי שלום או"ח סי' א' סק"ב, ועי' בשפ"א זבחים י"ט.

וע"ע נשמת אברהם ח"א סי' ע"ד סק"י מש"כ בשם הגרשז"א].

ועי' בפמ"ג בסי' צ"ב מש"ז סק"ב דאם הולך יחף ברגליו אפשר דהוי בכלל מקומות המגולים.

אכן דעת רוב האחרונים, וכ"ד המ"ב סקנ"ג ע"ש וכך היא דעת החזו"א כידוע, דהוא דין במקומות המכוסים, ותליא לפי מנהג המקומות היכן שהדרך לכסות, אף אם הוא אינו מזיע ואף אם הוא אינו מכסה.

ואפשר לציין מקור לדברי הפוסקים בגמ' בנזיר נ"ט א' וז"ל, בעא מיניה רב מרבי

חייא מהו לחוך אמר ליה אסור בבגדו מהו א"ל מותר איכא דאמרי בעא מיניה בתפלה בבגדו מאי א"ל אסור ולית הילכתא כוותיה וכתב רש"י [המפרש], איכא דאמרי - הכי קמיבעיא ליה בתפלה בבגדו מאי כלומר המתפלל מהו לחוך בבגדו כדי שיפלו כנים ממנו הואיל ואינו נוגע בבשרו.

א"ל אסור ולית הלכתא כוותיה - משום דכיון דאינו נוגע בבשרו מותר לחוך כמו שור המתחכך בכותל (בבא קמא דף מד) עכ"ל.

אם כי אין ראייה ברורה משם שכן יתכן דמיירי בכינה בלבד כמו שהעיר מו"ר שליט"א.

וראיתי בשם בעל השבט הלוי זצ"ל בקובץ בית אהרן וישראל ל"ז תשנ"ב עמ' ע"ב, שבבגד שנשאר עליו זיעה כגון בגד של בית השחי שיש עליו זיעה הנוגע בו צריך ליטול ידיו, וציין שם למה שכתב בביאור הלכה סי' קס"ד ד"ה שיש וז"ל, שיש בהם מלמולי זיעה - נראה שנכון ליזהר מליגע אפילו באיזה בגד שידוע שיש שם הרבה זיעה כגון בצד התחתון של הכובע המונח על הראש שיש שם הרבה זיעה מן השער ע"כ, וא"כ לפי דבריו ע"כ הגמ' לא מיירי באופן שיש זיעה, ואפ"ה מבואר בגמ' שצריך ליטול ידיו ומבואר כיסוד האחרונים הלזה.

וכ"ז לפרש"י, וכן הר"י מלוניל והנ"י העתיקו פרש"י בסתמא, אבל לפי פירוש עוד ראשונים לכאורה משמע טפי לאסור כל נגיעה גם קודם ששמענו דברי השה"ל הנ"ל, וכמו שכתב בשיטה לחכמי איוורא (בשיטת הקדמונים) נזיר שם וז"ל, איכא דאמרי א"ל רב לר' חייא בתפלה בבגדו מאי אמר ליה אסור ולית הילכתא כותיה.

פי' מהו שיגע אדם בבית השחי בתפלתו על ידי בגד, אמר ליה אסור, ולית הילכתא הכי, דכיון דאיכא הפסק בגד שרי עכ"ל.

ומשמע שהוא איסור ברור שלא ליגע שם והשלאה רק אם ע"י בגד יש להתיר.

ולפי דיוק זה אפשר לדייק גם דברי השה"ל הנ"ל, מכיון שכל מה שמבואר בדברי הגמ' למסקנא להתיר [דהא לית הלכתא כותיה] הוא רק באופן שנוטל בגד כל שהוא לחכך שם, אבל אם נוגע בבגד עצמו שעל בית השחי צריך לזהר שלא יהיה הבגד מלוכלך בזיעה.

ויעויין בפ' הרא"ש שפי' ג"כ כעין השיטה הנ"ל, וז"ל איכא דאמרי בבגדו מאי כשהוא מתפלל מהו לחכך בבגדו בית השחי ובית הערוה ע"כ, וגם בדבריו שייך לפרש שנוגע ע"י בגד שאינו מלוכלך דוקא.

וכן בבהגר"א שם בסי"ח כבר ראיתי שציין לדברי הגמ' בנזיר הנ"ל.

אם כי יש לדון אם רק לענין כינה או גם לענין זיעה.

וכתב בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת תולדות ס"ק י"ז) וז"ל, ויד שמאל אפילו אם נוגע בפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפילין עד אחר שני שלישי הפרק ההוא, חשיב בכלל מקומות המגולים ואין צריך רחיצה כלל.

אבל יד ימין שאין מניחין בה תפילין ש"י, אם נגע באותו פרק שאחר פרק הזרוע, צריך רחיצה, דחשיב מקומות המכוסין, כיון דאין דרך למשמש שם.

וכן האשה ג"כ חשיב הפרק ההוא בשתי ידיה בכלל המכוסים, ואם נגעה צריכה רחיצה.

ובמקום שדרך הנשים לכסות פרקי זרועותיהם הסמוכים לכף, שדרכם להניח לולאות סמוך לכף בראש הכתונת שתהיה הכתונת מכסה כל הזרוע, אז גם אם נגעה בזרוע צריכה רחיצה משום נקיות.

וכן הדדין בזמן שמנקת את בנה שדרכן להיות מגולין תמיד, אם נגעה בהם אין צריכה רחיצה.

אבל אם אינה מנקת שדרכן להיות מכסות אותם לגמרי, אז הם בכלל מקומות

המכוסים וצריכה רחיצה עם נגעה בהם עכ"ל.

וכן כתב עוד הבא"ח בשו"ת תורה לשמה סימן י"ג וז"ל, שאלה הטובל במקוה וביציאתו מן המקוה צריך הוא ללבוש טלית חדש שצריך לברך עליו אם יוכל לברך, או"ד דצריך ליטול ידיו כיון שנגע בהם בבשרו בעת שלבש חלוקו ומכנסים שלו. יורנו ושכמ"ה.

תשובה הנה הטעם שהנוגע בבשרו צריך נטילת ידים הוא דשכיחי התם מלמולי זיעה ומשום נקיות נגעו בה ומאחר כי עתה יצא כל גופו מן המים שבמקוה אין כאן חשש זה דהא מצינו שאמרו מי שהוא במים ולבו רואה את הערוה ואינו יכול לברך דמותר לחבק זרועותיו כדי שיהיה הפסק ומברך.

ועיין בא"ח סי' ע"ד ובי"ד סי' ד' ע"ש נמצא אפילו שנוגע ידו בבשרו כיון שהוא במים לית לן בה דהשתא ליכא חשש במלמולי זיעה ולכן כשיצא מן המים שעדיין בשרו לח מן המים ולבש חלוקו אין כאן חשש זה ודינו כמו שהוא עומד בתוך המקוה אך ודאי אחר שניגב אם נגע בבשרו צריך נטילה ואף על פי שעתה קודם ב' רגעים כבר היה במים וגופו נקי בודאי עכ"ז כיון שהצריכו נטילה לנוגע בידיו בבשרו במקומות המכוסים לא פלוג רבנן בין אם רחץ גופו בין אם לא רחץ ובכל גוונא הצריכו נטילה לנוגע במקומות המכוסים אך ודאי אם נגע ברגליו אף על פי שנגע תיכף ומיד ביציאתו מן המקוה בעוד ידיו ורגליו לחים עכ"ז צריך נטילה יען כי טומאת הרגלים לאו משום מלמולי זיעה לחוד אלא משום דשורה שם רוח רעה ואינה מסתלקת אפילו בכמה מימות כי אין בנו עתה כח לדחותה משם על ידי המים ולכן אם נגע ברגליו אפילו תיכף ומיד צריך נטילה ורק אם נגע בעודו בתוך המים אין צריך נטילה מפני כי תסגי ליה טבילה במים מאחר שידיו עודם הם בתוך מי המקוה אחר שהסירם מעל רגליו וזה פשוט עכ"ל הבא"ח בשו"ת תורה לשמה.

ובעצם מה שכתב על תפילין כ"כ הרבה אחרונים מי בפחות ומי ביותר, ראה שו"ת

שלמת חיים סי' ל"ט, אות חיים ושלום סי' כ"ז סקי"ד, מנח"י ח"ד סי' קי"ב סק"ב, ישא יוסף [הגריש"א] או"ח ח"ב סי' ד', ועוד מהאחרונים, ולכאורה אזלינן בתר רובא דלא כהחזו"א שהחמיר בזה [דינים והנהגות פ"ג אות י' ודעת יהודה סי' ד'], ולכאורה נלמוד מדברי האחרונים דכ"ש במקום שבקטנים הוא מגולה תמיד שלא יצטרכו נטילה מי שנוגע שם.

למעשה בענין שאלתך כתב מרן הגרי"ש בקובץ תשובות ח"ג סי' י"ב שהנוגע במקומות הרגילים היות חשופים בגופו של קטן א"צ ליטול ידיו, וכן דעת הגרשז"א בהליכ"ש הל' תפילה פ"כ סט"ז שאינו צריך ליטול, אמנם לגבי הנוגע בזרועו של קטן החשופה, כתב הגריש"א שצריך ליטול ע"פ דברי הבה"ל סי' ד' ד"ה צריך ע"ש במה שביאר בדבריו [וע"ע במנח"י ח"ד סי' קי"ד מה שביאר בדברי הבה"ל הללו].

אכן ראיתי שנשאל מרן הגר"ח ק שליט"א בענין זה, והשיב בכולן יש ליטול ידיו, [דהיינו בין גדול שאין בידיו מלמולי זעה ובין קטן שגלוי אצלו מקום שבתינוקות רגיל להיות שם גלוי אבל אצל גדול הוא מכוסה].

ויעויין בספר שאלת רב דשם הובא תשובה מהגר"ח ק שכתב ראוי להחמיר ומשמע דאי"ז בודאי חיוב מצד הדין.

ובספר דעת יהודה (שפירא) סי' ד' אות ל"ח הביא עדות מהחזו"א בזה וז"ל, מאיזה גיל נאמר איסור נגיעה במקומות המכוסים בתינוקות, והשיב שם, מרן הקפיד על תינוק הכי קטן עכ"ל.

(ועי' קוב"א חזו"א סי' ד').

אכן בשם בעל השבט הלוי ראיתי בקובץ בית אהרן וישראל ל"ז תשנ"ב עמ' ע"ב, הנוגע בקטן במקום שדרכו להיות מגולה אצל קטנים (אף שאצל גדולים רגילים לכסות מקומות אלו) אינו צריך נטילה עכ"ל.

והנה ראינו צדדים לכאן ולכאן ובענין הכרעה בסוגיא זו, ראה מה שכתב בשו"ת ויען יוסף אורח חיים סי' ד' סק"א וז"ל, לכבוד אהובי תלמידי המופלג בתוי"ש ובמדות טובות מו"ה מיכאל דוב [מענצער] נ"י.

הנה בענין ילדים שהולכים בקיץ ברגלים מגולים ובידים עד למעלה מגולים, אי הנוגע בהם במקומות אלו צריך ליטול ידיו.

- הנה הבאת דיעות שונות בענין זה וקשה עלי לומר הכרעה ברורה.

ונראה דתליא אי אמרינן בזה לא פלוג רבנן, ולמעשה נראה דנכון להחמיר והמיקל ג"כ יש לו על מי לסמוך, ומ"מ אף המיקל נראה שלא להזכיר שם שמים בלי נטילת ידים עכ"ל.

ואולי יש לצדד באופן כללי דאזלינן לקולא בשאלות אלו, לצרף מה דעיקרא דמילתא אינו ברור מדינא לכו"ע שנתקנה תקנה כזו שכל מקום שדרך המדינה לכסותו חשיב במקומות המכוסין, ועכ"פ אינו דין דאורייתא.

ויש עוד להתבונן דהנה נזכרו בספרי ההלכה הרבה חילוקי דינים בענינים הללו, שחוץ מקטנים וכדו' יש עוד חילוקי דינים בזה, והנה כל שאלות הללו נתעוררו בדורות האחרונים, ולא מצאתי מהראשונים שנחתו לחילוקי דינים הללו, ואולי מסתימתם י"ל דס"ל כדעת המתירים כל היכא דליכא זיעה, וכן המתירים עצמם רובם אינם מהדורות הללו ממש, וצ"ע אם שייך לדייק כה"ג ולא הגעתי להוראה.

ודבר פליאה ראיתי שפסקו גדולי ההוראה דמאידך גיסא מי שנוגע במקום המגולה כשיש שם עיגולי זיעה אינו צריך ליטול ידיו, וכן בזיעה שמתחת השעון ביד מכיון שעיקרו הוא מקום המגולה ורק נתכסה בשעון א"צ ליטול ידיו, וזה תמוה דאם זיעה הוא דבר מטונף א"כ מאי שנא אם הוא במקום המגולה ובמקום המכוסה וצ"ע, ובאמת הנה בפוסקים נתבאר שיש גבולות של מקומות המכוסים ומשמע דביד היכן

שהוא כבר מתחת המרפק שאין הדרך להיות מכוסה אם נוגע אינו צריך ליטול ידיו, ולכאורה ג"ז תמוה דאם אמרי' סתמא דמילתא שבמקום מכוסה צריך ליטול ידיו א"כ מאי שנא אם דרך העולם לכסות או דרך האדם הזה לכסות, ומאי מהני כאן לומר שבטלה דעתו אצל כל אדם אם בפועל אנו אומדין שבמקום המכוסה יש זיעה, והיה אפשר לתרץ דמ"מ מתחת המרפק הוא מקום שאינו מזיע בד"כ, ולכן גם אם דרכו לכסות א"צ לחשוש שיש שם זיעה, אבל תמוה שמבואר במ"ב שהדבר נמדד לפי מנהג המקום, וצ"ע דאם הדרך לכסותו אצל מדינה מסוימת ולכן חזקה ששם מטונף א"כ כ"ש בדבר שידוע שהאדם הזה דרכו לכסותו, ואולי כונתו דאזלי בתר מנהג המדינה בזה רק לחומרא ולא לקולא דלא כהדעות הנ"ל וצ"ע.

והנה גם אם שייך לתרץ כ"ז, אבל צ"ע, היכן מצינו קולות הללו בגמ' שבמקומות המגולין שיש שם זיעה א"צ ליטול ידיו, ואיך אפשר לחד דבר מדידן לקולא ולומר דכ"ז תליא בתקנת חכמים וצ"ע.

ואולי מכיון דע"כ יש לפעמים זיעה בכף היד, וע"כ שא"צ ליטול ידיו בכל עת ועונה, א"כ קים להו לרבנן שלא יתכן שכל זיעה חשיב מקום המטונף.

וראיתי בספר דעת יהודה להגר"י שפירא תלמיד החזו"א, שכתב בענין החילוק בין זיעה הנמצאת במקומות המכוסין לבין מקומות שאין מכוסין, וז"ל, ודאי יש הבדל, דמקום המכוסה אין הזיעה מתנדף מיד ומוליד זוהמא ואם תאמר א"כ ערום נמי לא יטמא, לא פלוג רבנן ונתנו סיג, ואמנם האנשים שיש להם רוח טהרה מרגישים בהבדל אפילו בשאינו מכוסה עכ"ל.

ואגב אורחן שנתעוררנו לזה יש להוסיף עוד דהנה בפוסקים מבואר שמי שנוגע בנעליו והם מטונפות כדרכן צריך ליטול ידיו, ויל"ע האם יש לסמוך מי שנוגע בגלגלי המושב או בתחתית השולחן הנגרר ממקום למקום, דבכה"ג לכאורה יש איזו עפרורית או טינופת שם, ולכאורה זקן או חולה הבא לבהכנ"ס עם כסא גלגלים צריך

להזהר שלא לסובב הגלגלים בידיים דמ"ט נאמר שהגלגלים עדיפי מכל נעלים שמי שנוגע בתחתיתם עכ"פ צריך לנקות ידיו, וצ"ע למעשה.

בעיקר שאלתך למעשה אפשר שבמקום שרחצו כבר יש לצרף מה שכבר נזכר בכמה פוסקים להקל בזה, אבל במקום שאינו ידוע אם מלוכלך או לא ראוי שלא להזכיר השם אחר נגיעה שם.

תגובה שנתקבלה בענין מקומות המכוסין

לכבוד מו"ל עם סגולה שליט"א

ראיתי התשובה בענין מקומות המכוסין וכתבתם דעת המ"ב דהוא תלוי אם דרך לכסות באותו מקום, אולם אח"כ אתם מביאים מהבה"ל דבזרוע אף שדרכו לגלותו הוי מקום זיעה, ובמקור הדין ברש"י איתא כיון שהם מושכבות על הצלעות, וא"כ הצלעות ג"כ מזיעין אפילו אם דרכו לגלותן, דדוחק לומר דהכוונה שהצלעות מגולין ולכן מזיעין ע"י הזרוע, והוא הדין ברוב גופו כן.

עוד כתבתם לתמוה על הפוסקים שכתבו דבמקומות מגולין אפילו יש שם מלמולי זיעה אינם מטמאים, ולכאורה יש ראייה לזה מהא דמצינו דזיעה הפנים אינו סכנה וכו', וא"כ הוא הדין במקומות המגולין, דהרי בכף היד לא שמענו דאם התעמל ונעשה מלא בזיעה יהא צריך נט"י, וכן מי שמחכך ב' ידיו נעשים מלמולי זיעה האם ג"כ יצטרך נטילה, בודאי לא, ובזה נראה גם ליישב ראיית הבה"ל דאע"פ שיש שם זיעה לא מוכרח שהם פוסלין לנטילה.

דוד אריה שלזינגר

מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

תשובה

באמת במהרש"ל תלה זה בדין זה של סכנת זיעה.

